

OSMANLI DEVLETİ'NDE
KARTPOSTAL KULLANIMI VE YASAKLI KARTPOSTALLAR
USE OF POSTCARDS IN THE OTTOMAN EMPIRE AND PROHIBITED
POSTCARDS

H. BAHA ÖZTUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tarih Bölümü

Asist. Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Science And Letters, Department of History

bahaoztunc@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-6995-633X>

Atıf / Citation

Öztunç, H. B. 2020. "****". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 67, (Ocak-January 2020). 541-561

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü- *Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi- *Received Date* : 20.08.2019
Kabul Tarihi- *Accepted Date* : 20.10.2019
Yayın Tarihi- *Date Published* : 31.01.2020
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4274>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate® programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-67, Ocak - *January*2020 Erzurum. ISSN-1300-9052

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

OSMANLI DEVLETİ'NDE
KARTPOSTAL KULLANIMI VE YASAKLI KARTPOSTALLAR*
USE OF POSTCARDS IN THE OTTOMAN EMPIRE AND PROHIBITED
POSTCARDS

H. BAHA ÖZTUNÇ

Öz

Türkçeye Fransızca “carte postale” kelimesinden geçmiş olan kartpostal, ülkelerin posta tarihini ortaya koymakla kalmayıp içerikleri itibarıyla da çıkarıldıkları dönem hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanan ve daha sonraki yıllarda yaygınlaşan kartpostal basımı ve kullanımı belirli kurallara bağlanmıştır. II. Abdülhamid döneminde Devletin kartpostallarla ilgili birtakım tasarrufları olmuştur. Bu dönemde kendisini etkin bir şekilde gösteren sansür mekanizması kartpostallar için de geçerli olmuştur. Devlet ülkede satılan kartpostalları sıkı bir şekilde takip etmiş ve gerek siyasi gerekse sosyal bazı sebeplerden ötürü kartpostalların basımını ve satışını yasaklama yoluna gitmiştir. Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivindeki konuyla ilgili çeşitli tasniflerden ve araştırma eserlerinden yararlanarak, Osmanlı Devleti'nde hangi kartpostalların kullanılabildiği, kartpostalların ülkeye girişi ve ülkede basım ve dağıtım yasak kartpostalların nasıl tespit edildiği incelenecektir. Ayrıca basımı yasak olan kartpostallarla ilgili Devletin uyguladığı cezalar da ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Efemera, Kartpostal, Yasak, Osmanlı, Sansür.

Abstract

The postcard, which has passed through the French “carte postale” eye into Turkish, provides important data about the period in which the countries were issued, not only in revealed, but also in terms of their contents. Postcard printing and its use, which began to be used in the Ottoman Empire in the late 19th century and became widespread in the following years, was specified with certain rules. During the Abdulhamid II period, there have been some rules related to the postcards by the state. The censorship mechanism, which has shown itself effectively during the period, is also valid for postcards. The state has strictly followed the postcards sold in the country and went on to ban the printing and sale of postcards for political or social reasons. In this study, it will be examined which postcards can be used in the Ottoman Empire, how postcards can be used in the country and the postcards that are prohibited from being printed and distributed in the country will be examined by making use of various classifications and research work in the Presidential Ottoman Archive.

Key Words: Ephemera, Postcard, Forbidden, Ottoman, Censorship

* Bu makale 25-27 Nisan 2018 tarihlerinde yapılan: Geçici Belgelerin Kalıcı Etkisi: I. Uluslararası Efemera Çalışmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir".

Structured Abstract

The Purpose of the Study: This study purposes to examine the reflections of the rapidly increasing usage of the postcards in the world since the end of the 19th century on the Ottoman Empire and to explain the available reasons and types of censorship methods implemented to this new communication instrument.

The Importance of the Study: The attitude of the Ottoman Empire to the issue of the banned postcards that were frequently encountered by the postcard editors and the reasons for which postcards were banned according to which reasons by them will be revealed in this research. In addition, taking the problems experienced in the practice of the prohibitions into consideration, the relationship between the postcard sellers and the Ottoman Empire will be tried to be presented. Considering these issues, the findings about these subjects which have not been discussed before will be provided to the scientific world.

The Method of the Study: The initial step in the method followed for this research was to determine the development of the usage of postcards in both the world and the Ottoman Empire. After the laws and regulations issued by the Ottoman Empire in terms of the usage of postcards were determined, the postcards that were considered as banned were examined one by one and their special aspects were explained under the titles of “opposition to public morality, military security, counter propaganda material, religious reasons, political reasons, formal nonconformity, and non-prohibited postcards”. At this stage, the documents available in the various funds in the Presidential Ottoman Archives were the main data source of the study.

Findings: The Ottoman Empire established an important legislation on all kinds of press products and their distribution over time. An audit mechanism including books, newspapers, magazines, and postcards was generated through 1857 “Regulations on Printing Houses” and “Regulations on Printing Book”, 1888 “Regulations on Printing Houses”, and 1894 “Regulations on Printing Houses, Bookstores, and The Other Paronymous Issues”. According to the first findings obtained in the study, it can be comprehended that the Ottoman Empire limited the printing of postcards owing to many reasons. These reasons are based on such political basis as being immoral, obscene descriptions, military security measures, political figures, and the possibility of damaging the foreign relations through the propaganda. According to the twenty-seventh article of 1894 Regulation about the works that are prohibited to be brought from abroad, the those who brought the postcards including “immoral images and obscene descriptions” into the country had to be fined from one medjidie to two Ottoman liras and imprisoned from 24 hours to one week. One of the interesting examples related to the prohibition of immoral postcards is a postcard depicting the face of Abdul Hamid the Second through the naked women images. Moreover, the postcards containing nudes were also classified as the banned postcards. The prohibition of a postcard including such military areas as Kavak and Hungarian bastions can be presented as an example of the prohibition of postcards that are not allowed to be sold for security reasons. The postcards displaying the defeats in the Balkan Wars accepted as “offending the Ottoman sentiment” and the postcards humiliating the state by depicting the Mesajeri Ferry burned on the coast of Thessaloniki, the status of Ottoman Bank before and after the fire, and the views of German School damaged by dynamite were also banned under the section called as counter propaganda material. Also, the religious sensitivities were an issue that often caused the postcards to be banned. The banned issues included the postcards with the names of Allah and the Prophet and the postcards with the pictures of Kaaba, other religious centers and buildings, and the Muslim women. The postcards showing the inner sides of the mosques were also affected by this ban.

That the provincial administrators constantly asked the central administration whether the postcards are prohibited helps us comprehend the method followed in the process of postcard censorship. For instance, on August 23, 1906, the deputy governor of Edirne asked the Ministry of Education whether the postcard including the view of Tekirdag sub-province with some mosques was banned, and two months later, it was answered that the printing and sale of such postcards including

the views of the cities were not forbidden. Among the banned postcards were the postcards with political content. As an example for this situation, for the postcards with a photograph of Don Juan De Aladro Kastrioti, who was supposed to form a government in Albania that time, the prime ministry gave the necessary orders to prevent the entry of such postcards into the country, and in particular to Albania because the Athens Embassy reported that the postcards would be sent to Albania to disseminate the idea of forming government.

Another reason for postcard censorship that can be determined from the archive documents is the nonconformity of the postcards in terms of their shape and layout. Considered within the scope of all these prohibition activities, some postcards that were thought to be prohibited from printing and distribution were excluded from the scope of the prohibition by taking the international relations into consideration. A good example for this aspect is the postcards containing the photograph of the Russian church built in San Stefano and the phrase "Monument of Russian" written under it. Much though this building was constructed as an ordinary church, it was not appropriate to call it as Monument of Russian, and it had to be collected by the administration of internal press. However, even though the word "Monument" on the postcard disturbed the officers in charge of censorship, it was not accepted by the Ministry of Foreign Affairs to have them collected and banned due to the possibility that the collection of postcards would have a negative effect on the Ottoman-Russian relations.

Conclusion: One of the main results of this study is the use of censorship, which was widely implemented in this period, for the postcards. Considering the issues of censorship, the national interests and public morality attract the attention; however, it is observed that the scope of the prohibition exceeds the purpose from time to time owing to the officiousness of the practitioners. In addition, another noteworthy point in the study is that the postcards censorship was implemented in the period of not only Abdul Hamid the Second but also the following sultans. Although there are current studies about the postcard editors operating within the Ottoman Empire, it is obvious that more studies should be carried out under the discipline of history. Therefore, it can be stated that this study serves as a premise for further studies to be conducted in this field.

Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Kartpostal Kullanımına Kısa Bir Bakış

Türkçeye Fransızca “carte postale” kelimesinden geçmiş olan kartpostal sözcüğü Türk Dil Kurumu tarafından “genellikle dikdörtgen biçiminde ince kartondan yapılmış, bir yüzü resimli, zarflı veya zarfsız gönderilen posta kartı, kart” olarak tanımlanmaktadır¹. Günümüzde önemini kaybetmeye yüz tutmuş olan kitle iletişim araçlarından birisi olan kartpostalların ilki, 1840 yılında İngiliz yazar Theodore Hook’un karton üzerine çizimi bulunan ve üzerinde bir kuruşluk pul ile Londra’dan gönderilen kartpostal olarak kabul edilmektedir². 1861 yılında Amerika’da “*Posta Rotası Hakkında Kanun*” başlıklı kanunun 13. maddesinde, kartpostallar bir posta gönderisi olarak kabul edilmiştir³. Bu tarihe müteakip kartpostal kullanımı diğer ülkelere de yayıldı ve kartpostallar kitle iletişimin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Kartpostalları, Avusturya 1869’da, Almanyan ve İngiltere 1870’de, 1871-1873 yılları arasında da Kanada ve Avrupa’daki diğer ülkeler kartpostalları resmi olarak kullanmaya başlamıştır⁴.

Önceleri kartpostalların bir yüzünde desen kullanılırken özellikle 1891 yılından itibaren bu desenlerin yerini fotoğraflar almaya başlamıştır⁵. Böylelikle o tarihlerde pahalı ve ulaşılmaması güç olan fotoğraflar kartpostallar sayesinde daha geniş kitlelere ulaşılabilir hâle geldi ve bu durum tüketiciler tarafından genel bir kabul gördü. Böylelikle kartpostal kullanımı ciddi ölçüde arttı. Örnek vermek gerekirse 1890 yılında Almanya’da 314.296.000 kartpostal postaya verilir ve bu rakam 1913 senesinde 1.792.824.000’e ulaştı. Aynı tarihlerde Japonya’ya bakılacak olursa, 1890 yılında kullanılan kartpostal 96.430.610 iken 1913’te 1.504.860.312 rakamına ulaştı⁶. Resimli kartpostal üretiminde Almanya başı çekmekteydi. Berlin, Saxony ve Bavaria’da basılan kartpostallar Yahudi tüccarlar vasıtasıyla dünyaya ulaştırılıyordu⁷.

Dünyada kartpostallar teknik özellikleri bakımından yedi döneme ayrılır. Bunlar sırasıyla; **1-** Erken Dönem (1840-1869) **2-** Özel Posta Kartları Dönemi (1898-1901) **3-** Tek Parça Kartpostal Dönemi (1901-1907) **4-** Bölünmüş Arka Yüzey Dönemi (1907-1915) **5-** Erken Modern (Beyaz Çerçeve) Dönemi (1915-1930) **6-** Keten Kart Dönemi (1930-1945) **7-** Renkli Kartpostal Dönemi (1939- ....)⁸. Burada yapılan bu ayrımın kartpostal kullanımı çok daha geç tarihlerde olan Osmanlı Devleti için uygulanamayacağını da ifade etmek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti’nin de kitle iletişimdeki bu yeni gelişmeyi biraz gecikmeli de olsa yüzyılın sonuna doğru kullanmaya başladığını görmekteyiz. 1870 yılından sonra Postahâne-i Âmire’nin açık posta varakası başlığıyla ilk resmi kartpostallar piyasaya çıkartılmıştır⁹.

¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=186161

² Suat Sungur, “Kaybolan Bir Kutlama Ritüeli ve Bir İletişim Aracı Olarak Kartpostal”, e-Journal of New World Sciences Academy, 6(4), (2011), 830.

³ A.g.m., s. 834.

⁴ A.g.m., s. 836.

⁵ A.g.m., s. 830-831.

⁶ Ü. Gülsüm Polat, “Savaş, Propaganda ve Kartpostallar”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, 1(2), (2012), s. 245.

⁷ Ü. Gülsüm Polat, “Günlük Yaşamdan Savaş Sahnelerine Kartpostallar”, Kartpostal Kitabı, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 33.

⁸ <https://siarchives.si.edu/history/featured-topics/postcard/introduction-history>; Suat Sungur, A.g.m., s. 838.

⁹ Süleyman Beydeş, *Salut De Constantinople*, Yay. Haz. Mert Sandalcı, Korpus Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 10.

Osmanlı Devleti'nde kartpostal editörlüğü ise Breslau'daki matbaacı Emil Pinkau ve Max Fruchtermann'ın ortaklaşa yaptığı çalışmalarla başlamıştır¹⁰. Breslau'da basılan ve İstanbul'da Yüksek Kaldırım'da Max Fruchtermann'ın dükkânında satışa sunulan kartpostal serilerinin ilkine ait iki adet kartpostal 28 Aralık 1895 tarihinde postalanmış ve biri İsviçre'ye, diğeri de Belçika'ya aynı ayın sonunda ulaşmıştır. Buradan hareketle 1895 yılı Osmanlı Devleti'nde kartpostal editörlüğünün başladığı tarih olarak kabul edilmektedir¹¹. Kartpostal basımında Devlet ve özel sektör iki ayrı kurum olarak faaliyet göstermekteydi. Osmanlı Devleti tarafından basılan kartpostallar, Dahiliye Nezâreti tarafından "*Devlet-i Aliyye-i Osmâniye*" cümlesi yazılı ve sabit pul ile "*açık muhâbere varakaları*" adı altında bastırılıp postahânelerde isteyenlere 20 para ücretle satılmaktaydı¹². Özel sektörün bu kartları basması ise bazı kurallara bağlıydı. Bu kurallar arasında; Kartların üzerlerinde "*Devlet-i Aliyye-i Osmâniye*" cümlesi bulunmayacak, genel ahlâka aykırı resim ve şekiller bulundurulmayacak, yalnız "*açık muhâbere varakası*" ibaresi yer alacak, üzerlerinde bulunacak resim ve şekiller için Maarif Müdüriyeti'nin onayı alınacaktı. Bu şartları taşıyan kartpostallar postahânelerde üzerlerine 20 kuruşluk pul yapıştırıldıktan sonra kullanılabilirdi. Kartpostalların kontrolünü ise İstanbul'da Maarif Nezareti matbuat İdaresi müfettişleri, taşrada basılacaklar ise oradaki maarif müfettişleri tarafından kontrol edilecekti¹³.

Fruchtermann ile başlayan kartpostal editörlüğü ülkede kısa süre içinde gelişerek pek çok yeni editör Osmanlı Devleti'nde faaliyet göstermeye başlamıştır. Burada dikkatimizi çeken önemli bir husus ise bu editörlerin çoğunluğunun gayrimüslimlerden oluşmasıydı. Sadece İstanbul'da sayıları yaklaşık 200 kadar olan editörler¹⁴ başta İstanbul olmak üzere Devletin çeşitli şehirleri, meslek gurupları, dinî mekanlar vb. fotoğrafları kartpostallarına yansıtmışlardır. Başkent dışında da faaliyet gösteren önemli editörler bulunmaktaydı. Bunlardan birkaçının ismini zikretmek gerekirse; Beyrut'ta Sarrafian kardeşler, İzmit'te Mehmed Hakkı, Trabzon'da Kitabi Hamdi, Adana'da Papadopoulos, Selanik'te G. Bader. Osmanlı Devleti'nin başta İstanbul olmak üzere çeşitli şehirleri, insanları vb. konular yurt dışındaki editörlerin ilgisini çekti ve bu konularla ilgili oldukça fazla kartpostal serileri çıkartıldı. Ancak kartpostalların Osmanlı Devleti tarafından kabul edilip ülkede satışının onaylanması çok kolay olmuyordu. Konuyla ilgili bir örnek vermek gerekirse; Üzerlerinde Osmanlı Devleti ve başka ülkelerin para birimlerinin, pulları ve devlet armalarının bulunduğu kartpostallara izin verilip verilmemesi hakkındaki yazışmalar 27 Mayıs 1905 tarihinde başlayıp yaklaşık bir ay sonra 20 Haziran 1905 tarihinde gerekli iznin verilmesiyle sonuçlanmıştır¹⁵. Osmanlı Devleti'ne ait paraların bulunduğu kartpostallar ise daha sonra yasaklılar arasına girecektir¹⁶.

¹⁰ Mert Sandalcı, Max Fruchtermann Kartpostalları, Cilt 1, Koçbank Yayınları, İstanbul 2000, s. 40.

¹¹ A.g.e., s. 42.

¹² *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Mektubi (MF. MKT)*, 553/52, leff 1, 2.Za.1318.

¹³ *Aynı Belge*, leff 2, 4.M.1319.

¹⁴ Mert Sandalcı, A.g.e., s. 473-474.

¹⁵ *BOA, Şûrâ-yı Devlet (ŞD)*, 1149/50.

¹⁶ *BOA, Zaptiye (ZB)*, 320/119, 18. M. 1325.

Şekil 1-2. Osmanlı Devlet Arması ve paralarının kullanıldığı kartpostallar¹⁷.

Ülkeye girişi kesinlikle yasak olan kartpostallar 4 Kasım 1900 tarihli bir iradeyle; “*üzerlerinde esmâ-i şerîfe muharrer ve Beyt-ı Mu’azzam ile emâkin-i mukaddese ve muhadderât-ı İslâmiyenin resimleri musavver bulunan ve Memâlik-i Şâhâne’ye idhâlleri kat’iyyen men’ olunan*” şeklinde ifade edilmesine rağmen bazı memurlar yasak olmayan yemişçi, seyyar satıcı resimlerin bulunduğu kartpostalların yurda girişini engellemekteydi. Gümrük memurları yasak olan kartpostalların ülke içine girmemesini sağlamakla görevlilerdi¹⁸. Böyle bir durumda ele geçirilen yasaklı kartpostallar geri gönderilmekteydi. Bu uygulamada da bazı aksaklıklar yaşanmaktaydı. 14 Ekim 1901 tarihinde Sadarettin, Rûsûmat Emanetine yazılan bir yazıda; Galata’da Karaköy Meydanı’nda 21 numaralı mağazada faaliyet gösteren komisyoncu Jak Vizkon adına Almanya’dan gelen on bin adet kartpostal camiler ve Müslüman kadın resimlerinden oluştuğundan gümrükte alıkonuldu. Bunlar geri gönderilmesi gerekirken yakıldı. Sadaret bu durumun kanunlara aykırı olduğu ve kendilerine fazladan malî külfet oluşturacağını ifade ederek bu gibi hareketlerin yapılmaması gerektiğini bildirdi¹⁹.

20. yüzyılla birlikte kartpostal kullanımı da hem dünyada hem de Osmanlı Devleti’nde gittikçe yaygınlaşmaya başladı Osmanlı Devleti de kartpostal basım işini hızlandırarak buradan gelir elde etmeyi amaçlamaktaydı. Elde edilen gelirler çeşitli yatırımlarda kullanılmaktaydı. Bunlara örnek olarak II. Abdülhamid tarafından 1900-1908 tarihleri arasında Şam ile Medine arasında inşa ettirilen Hicaz Demiryolunu verebiliriz. Yapım maliyetinin tahmini dört milyon lira tutması başlangıçta sadece toplanacak yardımlarla yapılması planlanan bu büyük projenin maddî olarak daha fazla desteğe ihtiyacı olduğu gerçeğini ortaya çıkardı. Yeni kaynak yaratma çabalarından bir tanesi de kartpostal gelirlerinin buraya aktarılmasıydı. 28 Haziran 1903 tarihli bir iradede, Hicaz Demiryolu komisyonu tarafından kendilerinden talep edildiği üzere, ülkedeki postanelerde kullanılan kartpostallar bundan sonra Hicaz Demiryolu komisyonunca bastırılarak yirmi para fiyatla satılacaktı²⁰.

¹⁷ BOA, *Şûrâ-yı Devlet (ŞD)*, 1149/50, leff 11-12.

¹⁸ BOA, *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)*, 1649/123625, 3. M. 1319.

¹⁹ BOA, *BEO*, 1733/129925, leff 1-2, 1. B. 1319.

²⁰ BOA, *BEO*, 2103/157663, leff 1, 03. R. 1321.

Bu dönemde kartpostallar özellikle I. Dünya Savaşı ve takip eden dönemlerde propaganda aracı olarak sıklıkla kullanılmaktaydı. Bu propaganda faaliyetlerinde ise Osmanlı Devleti geride kalmaktaydı. Müdafaa-i Umûmiye Cemiyetinden Sofya sefiri Fethi Bey'e gönderilen bir yazı durumu gözler önüne sermektedir. 26 Temmuz 1916 tarihli yazıdaki; “*Vatanımızda ecnebi propagandalarının bir vâsıtası da kartpostallar ve matbû‘ (basılı) resimler olduğu ve bu propagandaya hiç olmazsa iştirâk edecek derecede olsun millî kartpostallarımız ve resimlerimiz bulunmadığı ma‘lûm-ı âlileridir*” cümleleri propaganda amaçlı kartpostal ve resimler noktasında ne kadar yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir. Sofya sefiri Fethi Bey'den yardım istenen yazının devamı şöyledir: Bu noksanın telafi edilebilmesi için, Mecidiye kaymakamlığından emekli, yirmi sene kadar Almanya'da çalışmış inşaat mühendisi ve ressam ve litoğraf (taş baskı işiyle uğraşan kişi) İsmail Hakkı Bey'le bir sözleşme yapılmış ve İsmail Hakkı Bey geçen sene Almanya'ya gönderilmişti. Burada boyalı fotoğraf baskısı sanatı gizli tutulup herkese öğretilmediği halde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından gönderilmesi hasebiyle İsmail Hakkı Bey'e Münih'te Brüggmann fabrikası bu sanatı kendisine öğretti. Şimdi bu iş için gerekli malzemeler satın alındı ve İstanbul'a getiriliyorsa da Ruscuk'ta bir problem oldu. Nakliye şirketinin Ruscuk'taki yetkilisi olan Bay Flander konuyla ilgili kolaylık göstermeniz için sizi ziyaret edecek ve eşyaların bulunduğu vagonların numarasını verecektir. Gerekli kolaylığın gösterilmesini rica ediyoruz²¹. Görüleceği üzere Almanya, propaganda malzemesi olarak kullanılan kartpostalların nasıl basılacağı ile ilgili I. Dünya Savaşı'ndaki müttefiklerinden birisi olan Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmuştur.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin²² kartpostallarla ilgili başka bir faaliyeti de ülkeye gelecek her türlü sinema filmi ve kartpostallara kendilerinin onayından sonra izin verilmesi isteğidir. 21 Temmuz 1918 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda bu istek şu temellere dayandırılmaktadır: Ülkemiz, Avrupa'daki her türlü gelişmeden en çok sinema ve renkli-renksiz kartpostallar ile haberdar olmaktadır. Yine Avrupa'da bizi tanımak ve halkına tanıtmak için sinema ve hâlihazırda Avrupa'da posta pulları gibi koleksiyon eşyası olan kartpostalların sanatkârane yapılmış resimlerine başvurmaktadır. Bu tanıtım faaliyetlerinin içinde iyi niyetli olan birkaçını saymazsak geri kalanı kastî bir şekilde Türkiye'nin şeref ve haysiyetini aşağılayıcı filmler ve İslâm kadını kıyafetine sokulmuş bazı kadınların yer aldığı harem tasvirlerinden ibarettir. Özellikle Müslüman kadınların haysiyetini küçük düşürecek kartpostallar çok sayıdadır. Her ülkede kirli semtler, kötü manzaralar ve sefaletin yaşandığı yerler bulunur, ancak hiçbir zaman bütün millet ve milliyet bunlarla temsil ve kıyas edilemez. Ülkemiz de bazı kusurlarıyla beraber pek çok güzelliklerle doludur. Avrupa'ya kendimizi tanıtmak için elbette bunların kullanılması daha doğru olacaktır. Maalesef bizde sinemacılık ve kartpostalcılık yapılmadığı için kendimize ait propagandaları bizzat yapamamaktayız. Yabancıların faaliyetleri de bu noktada serbest bırakıldığı için onlar da kendi amaçlarına göre hareket etmişlerdir. Oysaki çoğu hükümet yabancı ülkelerden gelen bu tür kartların neşri ve satışını yasaklamaktadır. Bizim de bu şekilde hareket etmemiz ülke için çok yararlı olacaktır. Cemiyetimiz bir iki seneden beri kurduğu sinema atölyesi ve kartpostal matbaasıyla gerek

²¹ BOA., *Hariciye Sefaret, 4. Paris Sefareti Fonu (HR.SFR.4)*, 696/44, 25.N.1334.

²² 1 Şubat 1913 tarihinde İstanbul'da kurulan sosyal yardım cemiyetinin kuruluş ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ayşe Zamancı, *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2015.

şehirlerimizin güzel manzaralarını ve gerekse bazı millî eserlerimizi tanıttı ve bu işte oldukça tecrübe kazandı. Bu itibarla yabancı ülkelerden sinema ve kartpostal ithali yapacak olan kişi ve kurumların ancak cemiyetimizin nezareti altında çalışabilmeleri hakkında hükümetin cemiyetimizi yetkilendirmesi gerekmektedir. Böylelikle ülkemiz aleyhine yapılabilecek olumsuz propagandaların önüne geçilmiş olur²³. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti isteğine cevap gelmeyince 29 Ağustos 1918 tarihinde Dâhiliye Nezaretine isteklerine herhangi bir cevap verilmediğini hatırlatan bir yazı kaleme alıp taleplerini yenilediler²⁴.

Propaganda kartpostalları basan bir başka kurum da Hilâl-i Ahmer'di. Trablusgarp savaşı esnasında Dr. Besim Ömer'in önerisiyle Trablusgarp Heyet-ı Sıhhiyesi'nden bütün yurtta satılmak üzere çeşitli asker kartpostalları istenmişti. Bu kartpostallar Hilal-i Ahmer amblemi ve mührüyle damgalandıktan sonra çoğaltılmakta ve satışa sunulmaktaydı. Elde edilen gelir, Hilâl-i Ahmere kalmaktaydı²⁵. Hilâl-i Ahmerin kartpostallarının ilerleyen yıllarda gazete sütunlarında da yer aldı. Bunlardan biri; 7 Mayıs 1917 tarihli *Tasvîr-i Efkar* gazetesidir. "Hilâl-i Ahmer kartpostalları Alınız-Dört güzel levha teşkil eyleyen dört nevi Hilal-i Ahmer kartpostallarını her kitapçı ve kâğıtçıda arayınız. Suret-i nefisede (güzel bir şekilde) Münih'te tab ettirilmiş (bastırılmış) olan bu kartların iştirasıyla zevk-i bedianızı isbat eylemiş, hem de vatana muhabbet, hasta ve mecruh askere muavenet etmiş olursunuz. Beheri yirmi parayadır"²⁶.

Propaganda, yardım ya da normal gönderi amaçlı olarak kullanımı oldukça yaygınlaşan kartpostallarla ilgili de bazı düzenlemelere gidildi. Kartpostalların Osmanlı Devleti'nde kullanım ve yaygınlaşması II. Abdülhamid Dönemi'ne rastlar. Bu da dönemde etkili olan sansür uygulamalarından kartpostalların da nasibini almasına neden oldu. Ancak burada şu hususu da belirtmek gerekir ki, kartpostallara uygulanan sansür II. Abdülhamid Dönemi'ne münhasır bir uygulama olarak kalmayıp, bundan sonra da sürdürüldü.

Osmanlı Devleti'nde Sansür Uygulamaları ve Kartpostallara Etkileri

Fransızca "*censure*" kelimesinden gelen sansür dilimizde; "Her türlü yayının, sinema, tiyatro eserlerinin hükümetçe önceden denetlenmesi işi" anlamına gelmektedir²⁷. Osmanlı Devleti'nde sansür ilk olarak matbaanın kullanılmaya başlanmasıyla gerçekleşti ve esas olarak Tanzimat Dönemi'yle birlikte yaygınlık göstermeye başladı²⁸.

Osmanlı Devleti'nde basın-yayın faaliyetlerinin artmasıyla beraber bunların ne şekilde olacağıyla ilgili düzenlemeleri içeren nizamnâmeler de çıkartılmaya başladı. Bunlardan ilki, 15 Şubat 1857 tarihli ve dokuz maddeden oluşan "*Matbaalar Nizamnâmesi*"dir. Bu nizamnâmeyi 3 Mart 1857 tarihli "*Kitab Tab'ı Hakkında Nizamnâme*" takip etti ve 15 Şubat 1857 tarihli nizamnâmenin yerine II. Abdülhamid Dönemi'nde, kırk

²³ BOA, *Dahiliye 6. Şube Fonu (DH.EUM.6.Sb.)*, 45/9, leff 1, 21 Temmuz 1334.

²⁴ *Aynı Belge*, leff 2, 29 Ağustos 1334.

²⁵ Seçil Karal Akgün- Murat Ulugtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayıncılık, Ankara 2002, s. 66.

²⁶ *A.g.e.*, s. 207.

²⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b06a0436b8416.29046158

²⁸ Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 23.

bir maddeden oluşan çok daha kapsamlı yeni bir “*Matbaalar Nizamnâmesi*” 22 Ocak 1888 tarihinde neşredildi²⁹.

1894 yılında ise 1908’e kadar yürürlükte kalacak yeni bir nizamnâme yayımlandı. Nizamnâme; “*Matbaalara ve Kitabcılara ve Bunlara Müteferri Husûsâta Dâ’ir Nizamnâme*” başlığını taşımakta ve genel itibarıyla, kimlerin matbaa açabileceği ve kitap, gazete, dergi vb. gibi basın-yayın hizmetlerinin nasıl yapılacağıyla ilgiliydi. Bu nizamnâmenin yurt dışından getirilmesi yasak olan eserlerle ilgili yirmi yedinci maddesindeki; “*adâba muğâyir resimler ile tasvirât-ı müstehcene*” ifâdesi, genel ahlâka aykırı tasvirlerin ülkeye girişinin yasak olduğunu ortaya koyar³⁰.

Bu yasaklara uymayanlara uygulanacak yaptırımlar; 1858 tarihli ceza kanunnamesinin 139. maddesinde yer alan “edepsizce resim ve tasvîri basan ve bastıran ve neşr eden kimseden bir mecdiye altından beş mecdiye altına kadar mücâzât-ı nakdiye alınır ve 24 sâ’atden 1 haftaya kadar haps olunur” ibaresi³¹ ve matbuat kanununun 20. Maddesinde de “adâb-ı umûmiyeye muğâyir ve muhall-i ahlâk-ı mu’âmelât ve tasâvirin neşrinden mes’ûl tutulanlardan iki Osmanlı altınından 10 altına kadar cezâ-yı nakdî alınacağı” ibaresiyle ifade edilmekteydi. Çıkarttığı nizamnâmelerle ülkedeki matbuat faaliyetlerini bir düzen ve kontrol altına almayı amaçlayan Osmanlı Devleti’nde kartpostallarla ilgili de yasaklamalara gidildiği görülür. Bu yasakları nedenlerine göre başlıklar altında betimlemek konunun daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bunlara sırasıyla bakılacak olursa:

Genel Ahlâka Aykırılık

Osmanlı Devleti’nde gerek kitap ve gazetelerde gerekse ele alınan konu dâhilindeki kartpostallarda adaba aykırı yayınların yapılması yasaktı. 11 Mart 1901 tarihinde, Dâhiliye Nezaretinden, Maarif ve Zaptiye Nezaretleri, Şehremâneti, Rûsûmât Emâneti ve vilayetlerle livalara gönderilen bir yazıda şu hususlara değinilmekteydi: Dâhiliye Nezaretinin eskiden beri üzerinde “*Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Postaları*” yazılı ve sâbit pul ile açık muhâbere varakaları basılmakta ve postahânelerde 20 para bedelle satılmaktadır. Ancak bazı kitapçılar tarafından basılıp satılan kartların üzerlerinde “*Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Postaları*” ibaresi ve ahlâka aykırı birtakım şekiller, tasvirler ve manzaralar bulunmaktadır. Bu kesinlikle uygun olmadığından bundan sonra İstanbul’da basılan kartpostallar Maarif Nezareti matbuat idaresi müfettişleri tarafından, taşrada basılan kartpostallar ise buldukları yerdeki maarif müfettiş ve müdürlerince dikkatli bir şekilde kayıt altına alınacaktır. Şayet bu tip kartpostallar tespit edilirse basımına müsaade edilmeyecektir³². Adaba aykırı kartpostallarla ilgili 8 Mayıs 1905 tarihli bir başka belgede ise; seyyar ve sabit kitap ve risale bayilerinde adap ve ahlâk-ı İslâmiyeye, namus ve iffete aykırı resimleri içeren bazı kartpostalların satıldığı, bu kartpostalların öğrenciler tarafından satın alınıp arkadaşlarına gösterdikleri dahi yapılan tahkikat neticesinde ortaya çıkar. Bu gibi münasebetsiz resimlerin toplattırılması noktasında

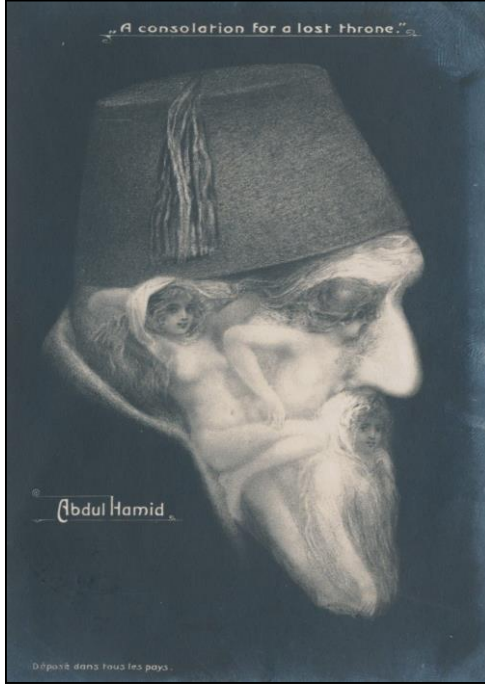
²⁹ Ali Birinci, *Tarihin Hududunda Hatırat Kitapları, Matbuat Yasakları ve Arşiv Meseleleri*, Dergâh Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 132-134.

³⁰ Ali Birinci, “Osmanlı Devleti’nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 2006, s. 299.

³¹ *Düstur*, Cilt 1, 1289, Matbaa-i Âmire, s. 568.

³² BOA, Dahiliye Mektubi Fonu (DH.MKT.), 2549/110, 20.Za.1318.

gerekli tedbirlerin alınması işi teftiş ve muayene heyetine tevdi edilir³³. Konuyla ilgili incelenen üçüncü ve son belge ise 1 Mart 1910 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyetine, “*Eşğâl-i Kabîhayı Hâvî Olarak Kitabçı Dükkânlarında Satılan Kartpostallara Dâ’ir*” başlığıyla gönderilen tezkiredir. Tezkirede özetle bazı kitapçı dükkânlarında adab-ı diniye ve milliyeye aykırı bu tür kartpostalların bulunduğu ve bunların zaten neşrinin ve satışının yasak olduğu belirtilmektedir. Bu türden ahlâka aykırı resimlere bir örnek olarak da insan yüzünün çeşitli kısımlarının çıplak kadın resimleri ile oluşturulduğu ifade edilmektedir³⁴. Alttaki kartpostalda Sultan II. Abdülhamid’in yüzünün çıplak kadın tasvirleriyle oluşturulduğunu görülmektedir.

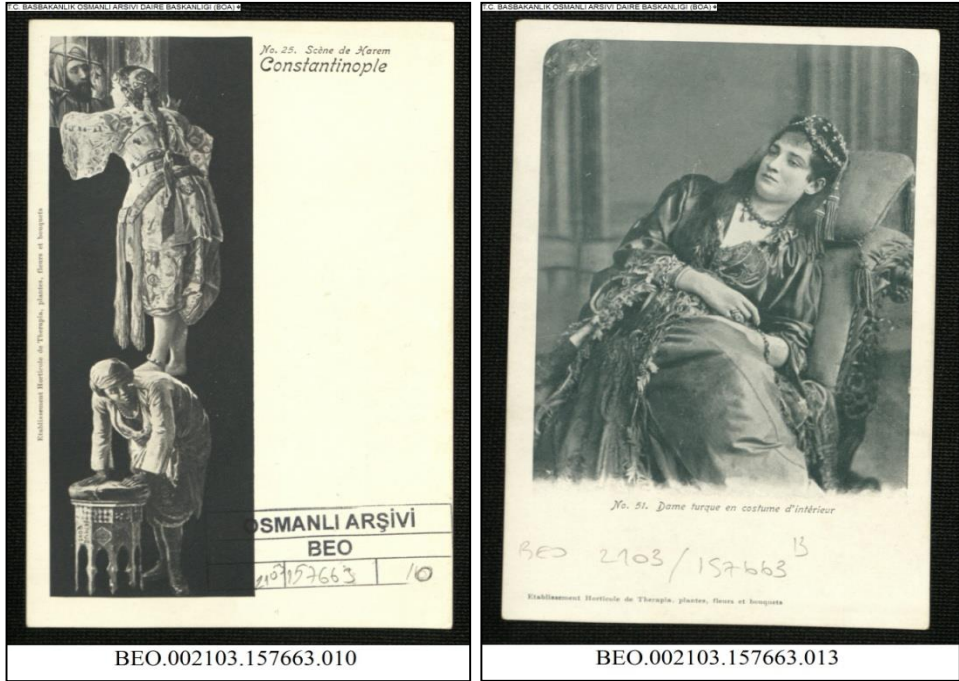

Şekil 3. Sultan II. Abdülhamid tasviri.

Genel ahlâka aykırı olarak göstereceğimiz bir başka örnekteyse yukarıda bahsettiğimiz Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin ifadelerinde yer bulan İslâm kadını kıyafetine sokulmuş bazı kadınların yer aldığı harem tasvirleri önemli yer tutar. Basımı ve satışı yasaklanan bu kartpostallarda özellikle Müslüman kadınların haysiyetini küçük düşürecek tasvirler kullanılmaktaydı.

³³ BOA, MF. MKT, 856/54, leff 1, 3.Ra.1323.

³⁴ BOA., Dahiliye Tahrirat Kalemî (DH.EUM.THR.), 44/23, 18.S.1328.

Şekil 4,5. Harem manzarası ve bir Türk kadınının tasvir edildiği iki kartpostal³⁵.

Askerî Güvenlik Gerekçesiyle

Kartpostalların sansüre uğradığı hususlardan bir tanesi de askeri bölgelerin fotoğraflarının kartpostallarda kullanılmasından kaynaklanmaktaydı. Konuyla ilgili tespit edilen bir belgede bu nedenle yasaklanan kartpostallarla ilgili bilgiler yer almaktadır: 4 Ocak 1908 tarihli belgede, Kavak ve Macar tabyalarını gösterir kartpostalların taşraya gönderilmek üzere postahâneye gönderilmeyip el konulduğu haber alınır. Bu gibi “*Mevâki’-i Askeriye Menâzırını Hâvi*” kartpostallarının tedavülünün Dâhiliye Nezâreti tarafından uygun görülmediği hatırlatılır³⁶. Konuyla ilgili yaklaşık bir ay sonra Dâhiliye Nazırı tarafından kaleme alınan belgede gerek Kavak ve Macar tabyalarının gerekse Osmanlı Devleti donanmasına ait olan Hamidiye zırhlısının manevralarının gösterildiği kartpostalların basım ve dağıtımının uygun olmadığı, bu nedenle de bu türdeki kartpostalların toplattırılması yönünde görüş belirtilmektedir³⁷.

Karşı Propaganda Malzemesi

Kartpostalların propaganda amaçlı kullanıldığını daha önce ifade edilmişti. Devletler rakiplerini küçük düşürücü ve olumsuz propaganda mahiyetinde kartpostallar çıkartmaktaydılar. Selânik sahilinde yanan Mesajeri vapuru ve Osmanlı Bankası’nın

³⁵ BOA, BEO, 2103/157663, leff 10, 13.

³⁶ BOA., ZB., 599/109, 30.Za.1325.

³⁷ BOA., ZB., 23/117, 9.M.1326.

yangından önceki ve sonraki halleriyle dinamit atılarak hasar gören Alman mektebinin manzaraları gösteren kartpostalların kabul ve sevki uygun görülmemekle yurda girişlerinin engellenmesine karar verildi³⁸.

Balkan Savaşları'nın bir parçası olan ve Osmanlı Devleti'nin yenildiği Yunan muharebesi ve akabinde söz konusu devlet tarafından bastırılan propaganda kartpostalları bu bağlamda değerlendirilerek Osmanlı Devleti'ne girişi yasaklandı. 17 Ocak 1914 tarihinde Dâhiliye Nazırından Sadarete Beyoğlu'nda Yüksek Kaldırım'da Tekke Caddesi'ndeki bir kitapçı dükkânında söz konusu savaşı resmeden ve “*Hissiyât-ı Osmâniyeyi rencide*” edecek mahiyette olan kartpostalların yeni postahâne yakınındaki Hoffmann Alman ticarethanesi tarafından alınıp satıldığı tespit edildiğini ifade eden bir yazı yollandı. Yazıda ayrıca bu tür kartpostalların ülkeye girişiyle ilgili Matbuat Kanunu'nda açıklık olmayıp, ilgili kanunun otuz beşinci maddesinin bu kartlara uygulanıp uygulanamayacağı da soruldu³⁹. 27 Ocak 1914 tarihinde Sadareten Hariciye, Maliye, Posta-Telgraf ve Telefon, Dâhiliye ve Adliye Nezâretlerine bu kartpostalların Osmanlı Devleti'ne ithalinin Meclis-i Vükelâca yasaklandığını bildirildi⁴⁰. Meclis-i Vükelânın bu kararı Dâhiliye Nezâretince 29 Ocak 1914 tarihinde ilgili kurumlara bildirilmiştir⁴¹.

Dini Gerekçeler

Kartpostalların gerek basımının gerekse ülke dışından ithalinin yasaklanma gerekçelerinden önemli bir tanesi de dini hassasiyetlerdi. 13 Aralık 1900 tarihinde Avusturya Sefâretinden Hâriciye Nezâretine gönderilen bir takrirden “*Lafza-i celil ile ism-i nebiyi ve Ka'be-i mükerreme ile sâ'ir mebânî-i mezhebiyye-i İslâmiye resimlerini veyâhud muhadderât-ı İslâmiye*” kartpostallarının ithalinin yasak olduğu yolunda kendilerine gelen emre uyararak gereğinin yapılacağı bildiriliyordu. Ancak sefaret burada bir soruna işaret etmektedir. Yasaklanan kartpostallarla ilgili “*ve sâ'ir mebânî-i mezhebiyye-i İslâmiye*” cümlesinden İstanbul gümrükleri, gerek “*Pâyitaht-ı Saltanat-ı Seniyye*” ve gerek ülkenin diğer yerlerinin manzaralarını gösteren kartpostalların hemen tamamının yasak kapsamına alınması gerektiğini anlamışlardı⁴².

Dini gerekçelerle satışının yasaklanması istenen kartpostallar arasında Zellich matbaasının bastığı kartpostallar konuya örnek olarak gösterilebilir. Matbuat-ı Dâhiliye Müdürü'nün 17 Haziran 1905 tarihinde bildirdiğine göre Beyoğlu'ndaki Zellich matbaasında, basımı ve satışı yasak olan Müslüman kadın ve kızların, camilerin iç kısımlarının gösterildiği kartpostallar matbaaya ait kırtasiye mağazasında satılmaktaydı. Zellich matbaası aslında resmi ruhsata sahip olmadığı gibi sahibi de yabancı olması hasebiyle⁴³ matbuat-ı dâhiliye idaresi müfettişleri tarafından teftiş ve arama yapılmasına

³⁸ BOA, BEO, 2187/164006, 15.B.1321.

³⁹ BOA, BEO, 4253/318911, leff 2, 4 Kânûn-ı Sâni 1329.

⁴⁰ Aynı Belge, leff 1, 29.S. 1322.

⁴¹ BOA., *Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.)*, 86/83, 02.Ra.1332.

⁴² BOA., *Hariciye İrade (HR.İD.)*, 2026/22, 1.N.1318.

⁴³ 1905 yılında Osmanlı vatandaşı olmayan ve bu nedenle dükkânında teftiş ve arama yapılamayan Zellich 1916 yılında Osmanlı Devleti vatandaşı oldu ve ticaret faaliyetlerini Türkiye Cumhuriyeti'nde 1960'lı yılların sonuna kadar devam ettirdi. Beydeş, A.g.e., s. 58.

müsaade edilmemekteydi⁴⁴. Müdür Bey'in bu yazısına 2 Temmuz 1905 tarihinde Dâhiliye Nezareti mektubi kaleminden verilen cevapta; Matbaa nizamnâmesinde kartpostallarla bu tür yayınlarla ilgili ne şekilde davranılacağına henüz kesinlik kazanmadığı, bu nedenle şu an için yapılabilecek tek şeyin ilgili elçilik aracılığıyla Zellich matbaasının bu türden basım faaliyetinde bulunmasının engellenmeye çalışılmasından ibaret olduğu ifade edildi⁴⁵. Matbaanın ruhsatının olmayışıyla ilgili herhangi bir işlemin yapılmadığı görülmektedir. Aşağıda yasak olduğu belirtilerek belgeye eklenmiş üç kartpostal görülmektedir.

Şekil 6,7,8. Zellich Matbaası Tarafından Basılan üç adet yasaklı kartpostal⁴⁶.

Camilerin kartpostallara basımıyla ilgili yasak yalnızca iç kısımlarını gösteren kartpostallarla sınırlı olup dış kısımlarının görüntüsü yasak kapsamı dışındaydı. Konuyla ilgili Edirne vali vekili 23 Ağustos 1906 tarihinde Maarif Nezaretine Tekfur Dağı kazasının manzarasının bulunduğu kartpostalda camilerin bulunduğu, bu durumun yasak olup olmadığını sordu, iki ay sonra verilen cevapta şehirlerin manzaralarının gösterildiği bu tür kartpostalların basım ve satışının serbest olduğu ifade edildi⁴⁷.

Dini gerekçelerle toplattırılması istenen bir başka örnek ise Darülhayr'da halıcılık öğrenen kız çocuklarının fotoğrafının kartpostal olarak satılması neticesindedir. Darülaceze Müdürü bu öğrencilerin fotoğrafının "bilinemeyen bir taraftan" kartpostal şekline getirilerek satıldığını ifade ederek bunlarla ilgili ne şekilde davranmaları gerektiğini sorar⁴⁸. Dâhiliye Nezareti yaptığı değerlendirmede bu kartpostalın kullanılmasının caiz olmadığına karar verir ve toplattırılmasıyla ilgili Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'ni görevlendirir⁴⁹.

⁴⁴ BOA, DH. MKT, 983/4, leff 5, 13 R 1323.

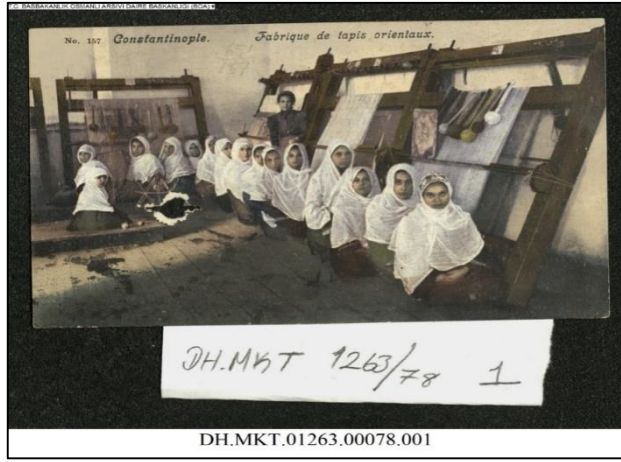
⁴⁵ Aynı Belge, leff 6, 28 R 1323

⁴⁶ Aynı Belge, leff 1, 2, 3.

⁴⁷ BOA, MF. MKT, 757/15, leff 3, 4, 3 B 1324 -5 N 1324.

⁴⁸ BOA, DH. MKT, 1263/78, leff 2, 21 Ca 1324.

⁴⁹ Aynı Belge, leff 3, 25 Ca 1324.

Şekil 9. Dini sebeplerle yasaklanan bir kartpostal⁵⁰.

Siyasi Gerekçeler

Kartpostal yasaklarının belki de en önemli sebebi dönem de dikkate alındığında siyasi nedenler olarak ortaya çıkmaktadır. 1902 senesinin 12 Nisan'ında Hariciye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen yazıda Paris ve Londra'daki yayınlarıyla Arnautluk'ta hükümet kurma niyetini ifade eden Don Juan De Aladro Kastrioti'nin fotoğrafını bulunduran kartpostalların bu fikri yaymak maksadıyla Arnautluk'a gönderileceği haberinin Atina sefaretı tarafından bildirildiği ifade edildi⁵¹. Sadaret bu yazıya aynı gün verdiği cevapta; ilgili kartpostalların ülkeye ve özellikle de Arnautluk'a girişinin engellenmesi hususunda ilgililere gerekli emri verdi⁵².

Şekil 10. Don Juan De Aladro Kastrioti'nin yasaklanan kartpostalı⁵³.

⁵⁰ Aynı Belge, leff 1.

⁵¹ BOA, BEO, 4253/318911, leff 2, 2 M 1320.

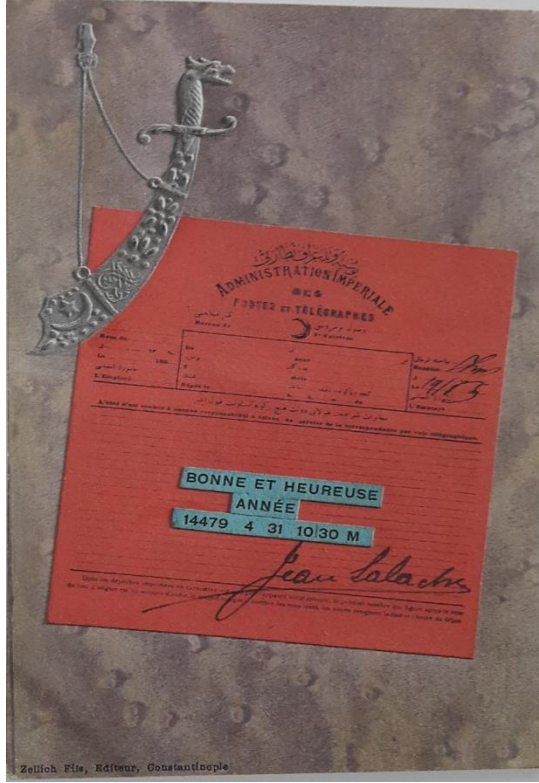
⁵² Aynı belge, leff 1, 2 M 1320.

⁵³ Aynı belge, leff 4.

Şekli Uygunuzluk

Kartpostalların basım ve satışına izin verilmediği bir durum da kartpostalların şekil açısından uygun görülmemesiydi. 1905 yılbaşını kutlamak için İstanbul'da Zellich Matbaası tarafından bastırılan kartpostallar da bu yasak kapsamına girdi. Zemini mavi, üstünde telgrafnâmenin sahibine mahsus kırmızı renkli varaka ve sol köşesinde de ucunda hilal ve ay resmini içeren bir kılıç ile oluşturulan kartpostallar şekil ve tertip açısından uygun görülmeyerek toplattırılması kararı alındı⁵⁴.

Şekil 11. Zellich'in şeklen uygun görülmeyip yasaklanan kartpostallarından birisi⁵⁵.

Yukarıda bahsedilen gerekçeler dışında da kartpostalların zararlı görülerek ihbar edildiği ya da yasaklandığı durumlar oluyordu. İhbara konu olan 29 Haziran 1903 tarihli bir belgede; geçen sene Osmanlı Devleti'ne gelen Yunan zırhlı gemilerinin fotoğraflarının İzmir'de kartpostal haline getirilerek satıldığı ifade edilmekteydi. Elde edilen gelir Yunan donanmasına iane olarak gönderilmekteydi. İzmir'deki her kitapçı ve seyyar satıcıda bulunan bu kartpostallara şehirdeki Rumlar oldukça fazla ilgi göstermekteydi⁵⁶. Satışı yasaklanan kartpostallardan birisinde bir kadın resminin bulunmakta ve üzerinde Fransızca "Margaret

⁵⁴ BOA, BEO, 2478/185785, 2 L 1322.

⁵⁵ Beydeş, A.g.e., s. 227.

⁵⁶ BOA, Yıldız Esas Evrakı Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE.KP), 19/1825, 26. Ra. 1321

Fehim Paşa” ibaresi yer almaktaydı. Sirkeci’de kartpostal satan bir dükkânda bulunan bu kartpostalların satılmasına meydan verilmemesi gerektiği Matbuat-ı Dâhiliye Müdürü Kemal Bey tarafından 25 Şubat 1907 tarihli bir belgede ifade edilmektedir⁵⁷.

Şekil 12. Margerete Fehim Paşa'nın yasaklanan kartpostalı⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nin paralarının tasvir edildiği kartpostalların basım ve satışının önce serbest olup daha sonra yasaklandığını daha önce ifade edilmişti. Bu şekilde yasaklanan başka bir kartpostal çeşidi de bir posta dağıtıcısının Bank-ı Osmanî kaimesini elinde tutmuş şekilde gösterilen kartpostalıdır. Dâhiliye Nazırı 27 Kasım 1906 tarihinde editör Otto Keil tarafından bastırılan bu kartpostalların ülkeye girişinin kesinlikle yasaklandığını bildirmekteydi⁵⁹. Maarif Nezâreti de bu yasağı ve gerekli işlemlerin yapılmasını ülkedeki bütün maarif idarelerine 4 Aralık 1906 tarihinde gönderdiği bir telgrafla bildirdi⁶⁰.

⁵⁷ BOA, DH. MKT, 1149/88, leff 1, 12 M 1325.

⁵⁸ <http://sinanculuk.blogspot.com.tr/2014/04/margarethe-fehim-pascha.html?q=Fehim>

⁵⁹ BOA, MF. MKT, 966/30, leff 1, 11 L 1324.

⁶⁰ Aynı belge, leff 3, 18 L 1324.

Şekil 13. Elinde Bank-ı Osmanî kaimesi tutan posta dağıtıcısı tasvirli yasaklı kartpostal⁶¹.

Basımı ve satışı yasaklanan kartpostal çeşitlerinden birisi de aşağıda görülen Beşiktaş Sâhil Sarayı idi. Matbaalar müfettişi Hilmi Bey'in konuyla ilgili açıklamaları şu şekildedir: Kartpostallar üzerinde “emâkin-i mukaddese ve âliye” resimlerini bulundurmamak yasak olduğu halde aşağıda görülen açık muhâbere varakasında Beşiktaş Sâhil Sarayı'nın tasviri de bu yasak kapsamına girmektedir. Bu kartpostalların bazı kâğıtçı dükkânlarıyla Kule Kapısı civarındaki kâğıtçı dükkânlarında satılmasının engellenmesi gerekmektedir⁶².

Şekil 14. Emâkîn-i Âliyeden Olan Yasaklı Beşiktaş Sahil Sarayı Kartpostalı⁶³.

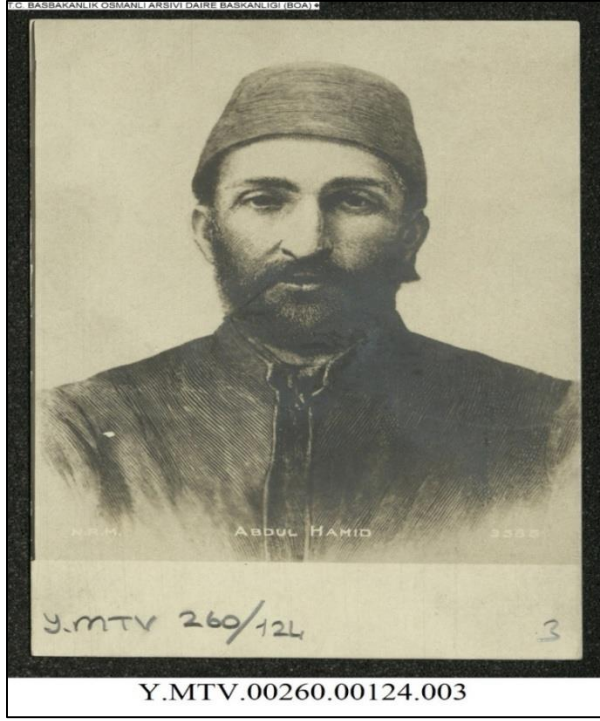
Yasaklı kartpostallar arasında Roma'da faaliyet gösteren ve II. Abdülahmid'in resmiyle kartpostal basıp Osmanlı Devleti'ne gönderen bir editör de bulunmaktaydı. Aşağıda gördüğümüz ve editör kısmında N.R.M harflerinin bulunduğu bu kartpostalın basımı ve Osmanlı Devleti'ne gönderilmemesi hakkında Roma Baş Şehbenderliğine bir yazı gönderildi⁶⁴. Ancak aşağıda bir örneği görülen bu kartpostalın neden yasaklandığıyla ilgili herhangi bir görüş belirtilmemiştir.

⁶¹ Beydeş, A.g.e., s. 243.

⁶² BOA, MF. MKT, 638/1, leff 2, 6 S 1320.

⁶³ Aynı belge, leff 1.

⁶⁴ BOA., Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.), 260/124, leff 1, 19 Ra 1322.

Şekil 15. İtalya'dan yurda girişi yasaklanan Sultan II. Abdülhamid kartpostali⁶⁵.

Yasaklanamayan Kartpostallar

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Rusya, savaşta ölen Rus askerlerinin anısına bir anıt kilise dikilmesini ister. Osmanlı Devleti de aldığı bu büyük yenilgiden sonra kendisine dikte edilen bu talebi de kabul etmek durumunda kalır. Neticede 6 Aralık 1898 tarihinde kilisenin açılışı yapılır. Ruslar bu yapının fotoğraflarını kullanarak kartpostallar bastırmışlardır. Konuyla ilgili 4 Ekim 1902 tarihinde Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen bir yazıda; Ayastefanos'ta inşa edilen Rus kilisesinin fotoğrafını ve altında "Monument Rus" ibâresini içeren bazı kartpostalların satılmakta olduğu bildirilir⁶⁶. Mezkûr binâ alelâde bir kilise olmak üzere inşa edildiği hâlde buna Monument Rus denilmesi uygun olmadığından matbuat-ı dâhiliye idaresine bunların toplattırılmasının gerektiğini ifade etmişti. Monument kelimesi Mebânî-i Âliye manasında dahi kullanılmakta ve mezkûr bina da Ruslar tarafından inşa edilmiş olmasına nazaran işbu kartpostalların toplattırılmasının ise olumsuz tesiri olacağından toplattırılmaları ve yasaklanmaları Hariciye Nezareti tarafından uygun görülmemiştir⁶⁷.

⁶⁵ Aynı belge, leff 3.

⁶⁶ BOA, BEO, 1930/144728, leff 2, 2 B 1320.

⁶⁷ Aynı belge, leff 1, 4 B 1320.

Şekil 16, 17. Anıt Kilisenin 14 Kasım 1914'teki Yıkımından Bir Kare ve Monument Russe İbareli Kartpostal⁶⁸.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde kartpostal kullanımı ve yasaklı kartpostallarla ilgili yapılan bu çalışmada arşiv belgelerinden tespit edilen belgeler ışığında Avrupa'da 1860'lardan itibaren yaygınlık kazanmaya başlayan kartpostal kullanımının az bir zaman sonra Osmanlı Devleti'nde de başlayıp kısa sürede yaygınlık kazandığı söylenilebilir. Devletin, İstanbul başta olmak üzere pek çok şehrinde kartpostal editörlüğü yapan kişiler bulunmaktaydı. II. Abdülhamid döneminde kartpostallara bakış açısı; ya onları bir gelir kaynağı olarak görmek ya da genel ahlaka aykırı tasvirler içerdikleri için yasaklanması gereken zararlı yayınlar kategorisine almaktı. Kartpostallara uygulanan sansür yalnızca II. Abdülhamid döneminde kalmayıp, sonraki padişahlar zamanında da bu türden yasaklamalara gidildiği de dikkati çeken başka bir husustur. Yurt dışından ithal edilen kartpostallara gümrük memurlarının ilgili ilgisiz yasak koyması ve yasaklı kartpostalların geri gönderilmesi gerekirken bu memurlar tarafından yakılarak imha edildiği de tespit edilen başka bir durumdur. Kartpostalların yasaklanması noktasında her zaman açıklama yapılmamaktaydı. Şekil ve kompozisyonu uygun görülmemekle birlikte kartpostalların yasaklanabildiği görülmekteydi. Kartpostalların propaganda malzemesi olarak kullanılması noktasında ise Hilâl-i Ahmer ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin önemli faaliyetleri olduğunu belirtmek gerekir. Avrupa ve Asya'daki ülkelerin yılda dolaşıma çıkan kartpostal sayıları hakkında bilgi sahibi olunabilirken, Osmanlı Devleti'nde basılan, yurt dışından ithal edilen kartpostalların sayısı ile ilgili bu yönde istatistikî bir çalışmanın olmadığı çalışmada karşılaşılan sorunlardan bir tanesidir. Ayrıca, devlet içinde hangi editörlerin faaliyet gösterdiğiyle ilgili de somut veriler bulunmamakta, bu açık kartpostallardaki editörlerin isimlerinin bir araya getirilmesiyle, ya da belli editörlerin bastığı kartpostalların serilerini hazırlayan kişilerin eserlerinden faydalanarak giderilmeye çalışılmaktadır. Netice itibarıyla Osmanlı Devleti'nde 1890'lardan itibaren kartpostallar sıklıkla kullanılmaya başlanmış ve içerdiği konularla günümüze önemli bir tarih hazinesi olarak aktarılmışlardır.

⁶⁸ Aynı belge, leff 4.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1649/123625, 1733/129925, 1930/144728, 2103/157663, 2187/164006, 2478/185785, 4253/318911.

Dahiliye 6. Şube Fonu (DH.EUM.6.Sb.), 45/9.

Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK), 86/83,

Dahiliye Mektubi Fonu (DH.MKT), 2549/110, 983/4, 1149/88, 1263/78

Dahiliye Tahrirat Kalemi (DH.EUM.THR), 44/23.

Hariciye İrade (HR.İD), 2026/22.

Hariciye Sefaret, 4. Paris Sefareti Fonu (HR.SFR.4), 696/44.

Maarif Mektubi (MF. MKT), 553/52, 856/54, 757/15, 966/30, 638/1.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD), 1149/50.

Yıldız Esas Evrakı Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE.KP), 19/1825.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV), 260/124.

Zaptiye (ZB), 320/119, 599/109, 23/117.

Araştırma Eserler ve İnternet Kaynakları

Akgün Seçil Karal - Uluğtekin Murat, (2002). *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayıncılık, Ankara.

Beydeş, S. (2014). *Salut De Constantinople*. Mert Sandalcı (Yay. Haz.). İstanbul: Korpus Yayıncılık.

Birinci, A. (2006). Osmanlı Devleti'nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 291-349.

Birinci, A. (2012). *Tarihin Hududunda Hatırat Kitapları, Matbuat Yasakları ve Arşiv Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayıncılık.

Cezâ Kanunnâme-i Hümayûnı. (1289). *Düstur*. (Cilt 1), Matbaa-i Âmire.

Demirel, Fatmagül, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2007.

Kök, E. (2016). Rus Kaynaklarında Ayastefanos Anıtı'yla İlgili Yeni Bulgular. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 14, 179-191.

Polat, Ü. G. (2012), "Savaş, Propaganda ve Kartpostallar", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 243-268.

Polat, Ü. G. (2018). "Günlük Yaşamdan Savaş Sahnelerine Kartpostallar". Emine Gürsoy Naskali (Ed.). *Kartpostal Kitabı* (ss.33-108). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.

Sandalcı, M. (2000). *Max Fruchtermann Kartpostalları*. (Cilt 3), İstanbul: Koçbank Yayınları.

Sandalcı, M. (2004). Kartpostallar. *İstanbul Ansiklopedisi*, (Cilt 4), 473-475. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sungur, S. (2011). Kaybolan Bir Kutlama Ritüeli ve Bir İletişim Aracı Olarak Kartpostal. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (4), 829-856. (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2018)

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/186712>

- ebay.co.uk. (2018). Postcard *Abdülhamid II*. (Erişim Tarihi: 28.05.2018)
<https://www.ebay.co.uk/itm/Metamorphic-Postcard-Abdul-Hamid-39-/382121327479>
- Sinanculuk.blogspot (2014). *Margarethe Fehim Pascha*. (Erişim Tarihi: 28.05.2018)
<http://sinanculuk.blogspot.com.tr/2014/04/margarethe-fehim-pascha.html?q=Fehim>
- Smithsonian Institution Archives. (2013). *Introduction and History*. (Erişim Tarihi: 19.05.2018)
<https://siarchives.si.edu/history/featured-topics/postcard/introduction-history>
- TDK. (2018). *Kartpostal*. (Erişim Tarihi: 19.05.2018)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&k_elimesec=186161
- TDK. (2018). *Sansür*. (Erişim Tarihi: 24.05.2018)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b06a0436b8416.29046158
- Zamancı, A. *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2015.

